

Blodets Bogholderi [Ismail Kadare]

Om Ismail Kadare: »Ufuldendt april«, Tiderne Skifter, København 2000, oversat af Gerd Have efter »Avril brisé«, Paris 1982. 192 s.

Det Albanske Parlament (Folkeforsamlingen) vedtog i December 1979 en Straffelov. Forfatteren Ismail Kadare var Medlem af Parlamentet og ses (hvis øjet ikke bedrager) på en fremtrædende plads - nr. 2 fra venstre på 2. række - på rækken bag Nexhmije Hoxha, Enver Hoxha's magtfulde kone. Alle stemte for.

Fortiden

»Ufuldendt april« er en mærkelig bog - og Ismail Kadare en bemærkelsesværdig forfatter.

Bogen udkom oprindeligt i begyndelsen af 1980'erne - i slutningen af Hoxha-perioden; den handler om noget der skete på Kong Zog's tid engang i 1930'erne - og den er udkommet på Dansk - og efter sigende filmatiseret - i 2000. Tre meget forskellige, tre meget vanskelige perioder i Albansk historie.

Ismail Kadare er ikke politiker, men forfatter, en stor forfatter der jævnlig nævnes som kandidat til Nobelprisen i litteratur - og én man kan lære meget af - men han har som så mange andre på Balkan, og andetsteds, været ude hvor kragerne vender.

I mine gemmer har jeg en artikel fra 1977, som Kadare har lagt navn til. Den må være skrevet omtrent samtidig med »Ufuldendt april« eller kort tid før. Titlen var »The Literature of Socialist Realism is Developing in Struggle against the Bourgeois and Revisionist Pressure« - og artiklen kunne læses i firmabladet »Albania Today« (3/1977).

Der er ingen grund til at referere artiklen i detaljer, for den er frygtelig og aldeles uaktuel, men den er et typisk eksempel på hvor svært, for ikke at sige umuligt det var at være en fri fugl på Hoxha's tid.

Man kunne ikke - end ikke som én der var anerkendt langt ud over landets grænser - træde op med egne meninger, hvis man ellers havde nogle, men var bundet på hænder og fødder, og

man skulle passe meget på, også når man skrev litterært. Det var Kadare - trist nok - selv med til at sikre med en artikel som den nævnte.

Er bemærkninger om Kadare's fortid relevante i dag? Er der grund til at hænge ham ud? Så meget mere som han *efterfølgende* har taget afstand fra *socialrealismen*?

Jeg er ikke ude efter personen Ismail Kadare - som jeg har haft stor fornøjelse af at læse og også har stor respekt for - men han er et levende eksempel på hvor svær tilværelsen kunne være.

Kadare valgte *sin* måde at tage ved lære. Så snart det blev muligt - uden at nedkalde sværdet over venner og slægtninge - *sprang* han fra og slog sig ned i Paris. Hvis han var blevet i Albanien, kunne han *måske* være blevet præsident som forfatterkollegaen Vaclav Havel i Tjekkiet - men det er langt fra sikkert, og det er heller ikke sikkert at han ville være blevet god eller tilstrækkelig slagkraftig, de komplekse omstændigheder taget i betragtning.

Jeg gætter på at Kadare greb chancen for at koncentrere sig om dét han var god til og for at trække sig ud af dén politiske Praksis han kunne siges allerede at have *brændt fingrene på*.

Det er temmelig nemt at pege fingre ad en passage som denne perle fra ovennævnte artikel:

»Marxismen-Leninismen lærer os at Historien har et bestemt udviklingsforløb. Kampen mod den Borgerlige og den Revisionistiske [=Sovjetrussiske] kunst vil derfor blive vundet, og den Revolutionære Kunst vil nå store sejre«,

men så *farlig* er den vel ikke?

Værre er det derimod når Solsjenitsyn og Pasternak noget senere omtales som *kontrarevolutionære* (altså som forfattere man ikke burde læse), og når der lægges op til at alle Albanske Kunstnere og Kritikere aktivt skal *bekæmpe fremmed* indflydelse.

Væk med Garaudy, Ernst Fischer, Sjolokov og Solsjenitsyn. Langt væk.

Selvfølgelig var der mange af disse forfattere der var problematiske eller skrev problematiske ting, men hvorfor skulle man ikke kunne læse dem og danne sig sine egne tanker?

I dag kan man hurtigt komme til at glemme at tingene var temmelig sammensatte omkring 1980.

Der var et stærkt modsætningsforhold mellem de to store supermagter - som havde stor indflydelse på forholdene mange andre steder, ikke mindst i de små lande - og nabolandet Jugoslavien var - omend på en anden måde end i 1990'erne - en vanskelig udfordring.

Alt i alt var det svært for Albanerne at finde en passende balance, og det lykkedes heller ikke for dem. Det *endte* i paranoia, intolerance, undertrykkelse og særdeles problematiske økonomiske og sociale forhold i stedet for i åbenhed og positiv udvikling.

Man ville stå på sine egne ben, men man lukkede sig inde og slog sig selv omkuld - hvad der var årsag til at man siden har haft det så svært med sig selv og med omverdenen.

Måske kunne det have gået anderledes, måske kunne man have sprunget en meget kedelig mellemfase over? Men det er svært at sige - og en anelse *post festum*. På den anden side er det vigtigt at både Albanerne og vi andre skriver os de forskellige historiske erfaringer bag øret og alvorligt *lærer* af dem.

Ufuldendt?

Bogen er en *rigtig* Kadare-bog. Den er nem at gå til, umiddelbart spændende, men også komponeret overordentlig bevidst i mange lag og med skiftende synsvinkler; komposition og indhold passer nøje sammen.

Udviklingsforløbet er dels spiralsk, dels cirkulært - jo længere ud på Højlandet man kommer, desto mere cirkulært er forløbet, akkurat som *livsforløbet* havde været det i århundreder: En bunden gentagelse.

Selv om bogens Franske titel - *Avril brisé* - vel nærmest betyder *afbrudt april*, er den Danske titel ganske rammende - omend tragisk-ironisk - for er der noget *dén April* er - for *helten* Gjorg Berisha - er det *fuldendt* eller *afrundet*, akkurat som de skæbnetunge Græske tragedier.

Et sted i det Albanske højland, i nærheden af *Prokletija* (De forbandede Bjerge) højt mod nord begik Gjorg engang i 1930'erne dét hævn drab han var forpligtet til efter *Kanún*³⁶⁸. Han havde været længe om tage sig sammen til at hævne sin eneste bror - og gjorde det kun fordi hans far sagde at han *skulle*. At begå hævn drab var på det nærmeste ensbetydende med at begå selvmord, og det var formentlig årsagen til at Gjorg har tøvet som en anden Hamlet.

Der skal nok været en del andre der ligesom Gjorg har været tilbageholdende, men skal man tro Edith Durham - der var på dé kanter *nogle* år før - havde man normalt ikke de samme problemer eller forestillinger som Gjorg. Det hørte med til livet at man var *fanden-i-voldsk* og at man på et tidspunkt kunne blive dræbt, men hellere dét end at lade skammen sidde på sig.

Som sædvanen byder får Gjorg en måned til efter drabet at *bringe sig i orden*.

Først skal han til Borgen i Orosh (nær Rrëshen?) for at give Borgherrens Forvalter den afgift han er forpligtet til; derefter kunne han som andre - der netop havde dræbt - gifte sig, havde det ikke været fordi hans trolovede netop var død af en sygdom, eller han kunne gøre noget andet af en vis betydning - men frem for alt kunne han til sidst bringe sig i sikkerhed i ét af de befæstede tårne hvor så mange andre drabsmænd havde gemt sig for de hævnende forfølgere.

Bessian og Diana

Parallelt med denne historie fortælles en anden om forfatteren Bessian og hans kone Diana som er taget på bryllupsrejse til Højlandet. Normalt bor de i Tirana hvor livet leves helt anderledes end mod nord - og selv om især Bessian interesserer sig for Højlænderne og vist har skrevet om dem, ved han og Diana ikke så meget *virkeligt* om dem.

Kadare har givetvis været lidt i samme situation som dem, for han kom fra Gjirokastra i den modsatte ende af landet hvor leveforhold og traditioner var en hel del anderledes og stadig er det.

Bessian, Diana og Gjorg mødes ikke for alvor - får kun nogle glimt af hinanden - men Diana besættes af Gjorg og hans skæbne, og Gjorg giver sig til - noget omtåget - at efterstræbe Diana's *skygge* i stedet for at bringe sig i sikkerhed.

Hver af tingene kan muligvis være meningsfuld i litterær forstand, men virker ikke særlig overbevisende sociologisk eller historisk, endsige psykologisk, og gensidigheden gør det ikke bedre, tværtimod.

En Dickens ville have fået læseren til at spørge hvad der *bagefter* skete med Bessian og Diana, men sådan er moderne forfattere ofte ikke, og Kadare langt fra.

Bessian og Diana skaffer sig et *nydeligt* problem, det er en vigtig del af plottet, men så interessant er det nu heller ikke, den øvrige historie taget i betragtning, og det spekulerer man ikke synderlig over når bogen er læst.

Mange drab, men også en del forlig

Selv om bogen *kæntrer* hvad denne del af plottet angår, får man meget at vide om *Kanún* og om sædvanen, og man må tro at Kadare har sin research på plads.

Dé gang i 1930'erne var der omkring 1000 drabsmænd der holdt sig i skjul. Mange af drabene - måske 1/3 - skyldtes uenighed om materielle forhold (vandingsrettigheder med videre), men langt de fleste af drabene og konflikterne havde en lang *forhistorie* - for der var tale om fejder der rullede videre generation efter generation.

368) Om *Kanún* - se nærmere i omtalen ovenfor af Edith Durham: »*High Albania*«.

Ligesom man kan lære hos Edith Durham, skete det imidlertid - ifølge denne bog - jævnlige i 1930'erne at fejderne blev afblæst, enten fordi parterne fik stablet et forlig på benene, eller fordi man enedes om at tilkalde en kyndig mægler. En sådan navnkundig mægler og hans lille følge spiller en stor rolle i bogen, ikke mindst med hensyn til at sætte tingene og historien i relief.

Dén fejde som er bogens ramme var *næsten* ved at blive forligt et stykke tid før bogens begyndelse. En tante vidste at et hævn drab ville bevirke at dén del af slægten ville dø ud og fik med stort besvær og megen stædighed arrangeret forligsforhandlinger, men de mislykkedes alligevel til sidst fordi en *enkelt* slægtning satte sig imod, og *historiens hjul* måtte derfor male videre på gammel manér.

Mæglingsmanden er uafbrudt på farten (hvad der tyder på at man i mange tilfælde - muligvis hyppigere end tidligere - foretrak et kompromis frem for en ny fejde) og han bliver ledsaget af to specialister.

Den ene er en læge, som dog ikke skal pleje nogen, men vurdere *invalideringsgraden* så at den rigtige erstatning kan fastsættes. Havde man *kun* slået sin fjende halvt ihjel, havde man fortabt sin ret til hævn - med mindre man betalte en betydelig erstatning; jo mere tilredt offeret var, desto mere. Havde man slået sin fjende helt ihjel skulle man derimod ikke betale nogen erstatning. *Alt eller intet* - og dét måtte man om fornødent betale for.

Den anden ledsager er landmåler - og evigt beruset - men det forbliver uklart hvorfor mæglingsmanden har taget ham med, for han har ingen praktisk funktion (bortset fra en litterært kontrasterende).

Når der er opstået uenighed om græsningsrettigheder og skel, vil man vil ikke vide af hans *videnskabelige* opmålinger, men holder sig til sædvanerettens metoder, så hans udstyr er aldrig i brug og kunne lige så godt være bortkommet.

Bogen fortæller at der var en borgherre som af uvisse grunde skulle have afgift for hvert drab, og at en væsentlig del af hans udkomme ahang af disse afgifter, som nu var ved at tage af.

Durham fortæller ikke ét ord om sådanne Borgherrer og deres Forvaltere i »*High Albania*« - hvad man nok burde forvente (hvis de havde spillet en rolle) - men kun om at man - hvis man var uheldig - skulle bløde en afgift til de Osmanniske Myndigheder som havde den overordnede magt på hendes tid, og det er noget andet ³⁶⁹⁾.

Hvad der sker på Borgen, hvordan Arkivet er indrettet og hvilke tanker Borgforvalteren gør sig er en spændende historie for sig, der bringer »*Nichen i muren*« i erindring, Kadare's roman om den navnkundige Ali Pasha af Tepelena ³⁷⁰⁾.

Hvor vil Kadare hen?

Bogen blev skrevet på et tidspunkt hvor blodhævn og slægtsfejder mere eller mindre var kommet under kontrol, så det mest sandsynlige er at Kadare har skrevet bogen for at fortælle *en god historie* og bruge den til at fortælle om hvad *Kanún* gik ud på og hvordan den skulle fortolkes.

Kadare viser frem for alt at *Kanún* ikke var vilkårlig, selv om efterlevelsen af den havde konsekvenser som kunne forekomme absurde - og desuden at der skulle en del til for at *vende skuden* og løse problemerne på en anden måde.

Det er i den forbindelse udmærket at han fortæller om de to modsatte fortolkningsmodeller, som har været ført i marken op gennem 1900-tallet: At *Kanún* gav anledning til drab og hævn drab, og at *Kanún* skulle tjene til at begrænse drab og hævn drab. Kadare viser at der er *faktorer* der trækker hver sin vej. Visse *faktorer* holder hjulet i gang, visse *faktorer* hæmmer det.

369) Skulle der være en læser der véd noget om denne side af sagen, hører jeg meget gerne. Skriv for eksempel på post@bjoerna.dk

370) Ali Pasha kan man læse om i »*Krudttønden i baghaven*«.

Om det har været Kadare's hensigt ved jeg ikke, men man kan nok se en *vis* lighed mellem den Middelalderlige *Kánun* og dé (mulige) absurditeter dens efterlevelse kunne føre til - og dé vilkår man levede under i Hoxha-tiden.

I Hoxha-tiden gjaldt det *også* om at følge en *Kanún*; gjorde man det ikke var man fortabt, men i modsætning til den Middelalderlige *Kánun*'s logik - som byggede på at hver mand tog sit ansvar på sig og håndhævede *sin* del af Retten - var det ganske anderledes i Hoxha-tiden.

Her var det et *apparat* der havde *monopol* på at formulere og fortolke *Kanún* og til at håndhæve Retten, herunder til at skille sig af med dem, der havde en forbudt opfattelse (for eksempel i forbindelse med springene fra et *Jugoslavisk* til et *Russisk* til et *Kinesisk* til et »*autonomt*« *paradigme*).

Havde man en sådan forbudt opfattelse, måtte man skjule sig - mændene i Højlandet kunne i sin tid flygte til en *kulla*, en Digter i Hoxha-tiden måtte gå i indre landflygtighed - og eventuelt snakke Styret efter munden.

Hverken i Middelalderen eller i Hoxha-tiden var tingene uforklarlige, men de var lige ubønhørlige.

Nogle småting

Oversættelsen *går* ganske udmærket, men der er nogle småting.

Man har en tradition i Albanien for at holde fred eller våbenhvile i en bestemt periode eller på bestemte steder; man aftalte eller erklærede *Besa* (bestemt form, *besë* i ubestemt). Af én eller anden grund hedder det *bessa* i oversættelsen (i bestemt form: *bessaet*). Dén stavemåde er vist ikke meget brugt på Dansk.

På s. 44 skrives flere gange *doreräs* i betydningen *drabshånd* = *dén der har dræbt i en fejde*. Sprogligt er der et problem, for der er mig bekendt ikke noget *ä* på Albansk. I nærheden finder man *dorë* der betyder *hånd* og *doras* der betyder *drabsmand*.

Borgen i Orosh kaldes både *Borgen*, *Slottet* og *Fæstningen* - foruden det Albanske: *Kulla*'en. Vi har muligvis ikke et ord på Dansk der dækker præcist, men *Borgen* **ELLER** *Fæstningen* kunne vel bruges, hvorimod *Slottet* forekommer at være noget misvisende. (Jeg ved ikke om den inkonsekvente betegnelse stammer fra Kadare eller den Franske udgave).

Den berusede *landmåler* bliver de fleste gange kaldt *geometeren*; det er vist mere Fransk eller Norsk end almindelig Dansk? Et enkelt sted eller to bruges dog: *landmåleren*. Men da Albansk har *gjeometër* - skulle jeg måske stikke piben ind?

Gjorg's bror hedder dels *Mehill*, dels *Mëhill*.